

Några synpunkter vid bedömandet af Friedrich Nietzsches författarskap.

I.

Det är mycket svårt att ge en, ens någorlunda uttömmande framställning af Friedrich Nietzsche som filosof och tänkare¹, och nästan omöjligt, att därvid göra honom full rättvisa, åtminstone ännu så länge man icke kan till fullo öfverskåda det inflytande, han utöfvat, så länge ännu allvarliga yrkeskritici tro sig böra rubricera honom ettdera som profet eller charlatan, för att sedan afge slutomdömet, att han hvarken är det ena eller det andra. Hvertill alltså denna titel, som från början ställer såväl författaren som läsaren i en skef ställning till ämnet?

Det som vid ett ytligt betraktande af hans författarskap mest faller i ögonen är den fullkomliga bristen på ett logiskt sammanhängande system, hvilken brist främst visar sig i hans många motsägelser. Med full hand strör han sin alltomfattande, mångskiftande personlighets rikedomar omkring sig, ger en epigrammatiskt kort och slående, ofta en konstnärlig plastisk form åt hvarje flyktig tanke, utan att det minsta bekymra sig om huru ofta den ena tanken slår den andra i ansiktet; ja, man kan ibland, i synnerhet vid läsningen af skrifterna från den andra perioden af hans författarskap — mellan åren 1877—1885 — icke värja sig för det intrycket, att medvetandet om dessa motsägelser gör honom ett skildt nöje, ger honom en känsla af öfverlägsen kraft och outtömliga rikedomar. Det är en öfvermodig lek med tankar, en illustration till Goethes ord: „Wer vieles bringt, wird jedem etwas bringen“.

¹ Uttrycket „samtidens största tänkare“ har jag aldrig använt om Nietzsche. Denna benämning, som utan min vetskap inflöt uti programmet för Privata Föreläsningsskurserna för läsåret 1900—1901, var, som man sade mig, tagen ur en kritik af G. Brandes, och må stå för hans räkning.

För att finna den gemensamma rot, ur hvilken alla dessa motsägelser spira, måste man — hvilket äfven Lagerborg påpekat i sin gensaga mot prof. Rein — tränga djupare in uti Nietzsches personlighet. Ty hans lära — så långt man hos Nietzsche kan tala om en lära i egentlig mening — är ett direkt uttryck för hans personlighet, växlande och skiftande i sina stämningar som Nietzsche själf. Han har aldrig — som de flesta filosofer göra — offrat sin personlighet åt sin lära, låtit binda sig af något system, som han uppställt, sökt tvinga in sin andliga utveckling i detta systems bojar, hvilket t. ex. Schopenhauer gjort i så hög grad, att det rent af pinsamt berör läsaren.¹ Det kan ju hända, att detta drag, sedt ifrån vetenskapligt filosofisk ståndpunkt är ett fel; i alla fall är det ett fel, som i hög grad väcker den förstående läsarens sympati, och det torde vara tvifvel underkastadt, hvad som i etisk mening har mera värde: ett sympatiskt s. k. fel eller en osympatisk s. k. dygd — äfven öfver sina dygder kan man ju snafva, och fallet är då kanske så mycket farligare. Det är hans ovanligt starkt utvecklade sanningskärlek i förbindelse med hans skarpa själfkritik som hindrat Nietzsche att fastna i något systems bojar. Hvilket filosofiskt system är så fullkomligt, att det icke funnes invändningar att göra däremot, invändningar, som icke kunna vederläggas på ett fullt tillfredsställande sätt? Och om en filosof icke själf säger sig dessa invändningar, så saknar han ettdera förmåga att se dem, alltså själfkritik, eller han ser dem nog, men tillsluter afsiktligt sina ögon för dem, saknar alltså det, som han ändå främst skyltar med: sanningskärlek. I allt detta utgör Nietzsche ett undantag från filosofer i allmänhet. Han har haft förmåga att inse, hvilka invändningar, som kunna göras mot hans påståenden, och han har öppet och ärligt sagt ut dessa invändningar. „Wer öffentlich spricht, muss sich auch öffentlich widersprechen können —“ efter denna princip har han alltid handlat. Därför är det så svårt att tala om en bestämd lära hos Nietzsche. Han är en bestämd personlighet, med ständigt i ny förklädnad återkommande grunddrag, och för att rätt förstå honom bör man främst uppsöka och fastställa dessa grunddrag.

Bland de egenskaper, som då främst falla i ögonen, är, enligt min uppfattning, den kanske viktigaste, som skarpast påtrycker hans ande sin prägel, hans andliga frihetskärlek, som uppreser sig mot hvarje band, äfven det, som pålägges honom af hans egna ord; d. v. s. ett starkt utprägladt skeptiskt element ingår som bestämmande, åt allt färggifvande faktor uti

¹ Nietzsches uttalande: „Liebe zum System ist Mangel an Recht-schaffenheit“ hänför sig just till Schopenhauer.

hans personlighet, och det är främst ifrån denna synpunkt jag skulle vilja skärskåda Nietzsches författarskap. Man må gärna tvista om det ifrån vetenskapligt filosofisk synpunkt berättigade uti en dylik, äfven mot sig själf riktad skepsis. Nietzsche var icke främst vetenskapsman, han var psykolog och skald, hvilket onekligen gaf honom en större mångsidighet och en djupare förståelse för det lefvande hos människor och ting, det, som icke låter binda sig af döda abstraktioner. För honom var den lefvande personligheten hufvudsaken, icke den abstrakta teorin, hvilket allt redan Lagerborg påpekat i sin gensaga.

Nietzsche har under sin utveckling genomgått många förvandlingar. Han var äfven fullt medveten därom och visste, att det just var dessa förvandlingar han hade att tacka för sin andliga frihet och sin kolossala mångsidighet. Det var på denna förvandlingarnes väg han, ifrån att ha börjat som fanatiker, som fördömde allt och alla, som icke gingo hans väg, växte till den vise Zarathustra: „Das ist *mein* Weg — wo ist der Eure?“ so antwortete ich Denen, welche mich „nach dem Wege“ fragten. *Den* Weg nämlich — den giebt es nicht.“ (s. 282). Det finnes ingen sanning, det finnes endast sanningar, och min sanning ljuder kanske som lögn i min nästas öron, sådan är tillvarons lag, och det är en god lag, som ger färg och rikedom åt lifvet. Och så se vi Nietzsche i den period, som omfattar det bästa af hans produktion, den där han mest är sig själf, utan den första periodens hetta och osäkra famlande, den sistas bitterhet och ensidighet, som utpräglad skeptiker, sväfvande högt öfver tingen, seende allt, äfven sig själf, ur fågelperspektiv. „Ich lache jeden Meister aus, der nicht sich selber ausgelacht.“ Det är därför han i Zarathustra drager i härnad emot „die Erhabenen,“ förklarar skrattet för heligt, och det är i denna period allt som är tungt och plump, i tankar och känslor, i hela betraktelsesättet förekommer honom som synden mot Den helige ande. Det sväfvande, det rytmiska, det fria, det, som uppstår ur ett absolut herravälde öfver rörelserna, det är tecknet på den högsta kultur. Han är „der Luftschiffahrer des Geistes.“ D. v. s. allt detta öfversatt till det andliga området: det är den absoluta skepticismens frihet, som i hans ögon är det högsta.

Jag är fullkomligt medveten om, att jag, genom att så starkt framhäfva detta skeptiska element i Nietzsches personlighet stöter de flesta af mina läsare, och kanske endast väcker deras motvilja emot honom. Den uppfattningen, att det skeptiska betraktelsesättet är bevis på en viss andlig torftighet, en brist på högre lyftning och positivt innehåll, är ju den allmänna och så djupt rotad, att t. o. m. de flesta af dem,

som kanske genom personliga anlag voro böjda för ett dylikt betraktelsesätt, skygga tillbaka, ja nästan skämmas därför, som för en moralisk brist. Och ändå är en sådan skepsis, som, utan att uppge sin egen personliga åsikt, räknar med alla möjligheter, tar hänsyn till de mest olika synpunkter och erkänner deras relativa berättigande, den enda väg, som mellan intoleransens å ena och öfvertygelseslöshetens klippa å andra sidan, leder till en fri och alltomfattande och tillika säker världsåskådning, som ingenting kan rubba, emedan den är fri från dogmer och hvarje rubbning blott yttermera bekräftar dess riktighet, som eger allt och eges af intet, som håller allt och bindes af intet. Det är endast på detta sätt man måktar lösa mänsklighetens urgamla kvalfulla fråga: Hvad är sanning? som filosoferna grubblat öfver allt sedan den gråa forntiden, som det ena religionssystemet efter det andra förgäfves sökt lösa: Det finns ingen sanning, det finns endast sanningar, af hvilken den ena är dyrbar för en, den andra för en annan och där hvar och en bör respektera den andras rätt till *sin* sanning. Jag älskar den sanning jag funnit som det högsta, det bästa jag har, men jag vet, att denna sanning kanske redan i mina närmastes ögon är en tom, innehållslös fras, och jag vredgas icke däröfver, ty det är så naturens lag — hvilket allt naturligtvis icke utesluter ett afvägande af olika sanningars värde enligt en måttstock, som erkännes som afgörande af de olika parterna och som kan vara af mycket olika slag; det är ju endast under förutsättningen af en dylik måttstocks existens som en fruktbringande diskussion kan komma i fråga. „Ovederläggligheten“, säger prof. Rein i sin artikel om Nietzsche (F. T. t. L. h. 4 s. 279) „är ett fullt tillräckligt kännetecken på sanningen.“ Ja visserligen, men när vet man med säkerhet att en sanning är ovederlägglig? Det är ju endast de matematiska, rent logiska och exakt naturvetenskapliga sanningarna, som äro ovederläggliga; sanningar, „gegen welche“, som Wagner säger, „sich nichts sagen lässt, *die aber auch uns nichts sagen*.“ På det etiska området — öfverhufvudtaget öfverallt, där det personliga kommer med i spelet — finnes det inga ovederläggliga sanningar, på sin höjd kanske ovederlagda, men en icke vederlagd sanning är ju icke detsamma som en ovederlägglig.

Hvad skepticismens roll inom filosofins historia vidkommer, så underkännes dess betydelse af de flesta yrkesfilosofer, hvilka framställa den som rent negativ. „Sofisternas ytliga tvifvel föranledde en Sokrates att lägga grunderna för den vetenskapliga etiken, och 18 seklets skepticism ledde till en djupare grundläggning af kunskaps- och sedeläran genom

Kant“, säger prof. Rein (F. T. t. L. h. 4. s. 276.) Sofisternas tvifvel — d. v. s. de första stora sofisternas — voro ingalunda ytliga, de voro en naturlig och nödvändig konsekvens af de filosofiska system, som den försokratiska filosofin i Grekland frambragt, och en djup sanning, som den mänskliga tankens vidare utveckling alltsedan sofisternas dagar allt mer och mer bekräftat, låg till grund för dessa tvifvel: alltings relativitet. En för den opartiske åskådaren motbjudande egenskap hade åtminstone icke sofisterna: de påstodo sig icke gå med den allena saliggörande sanningen på fickan, de gjorde icke i detta sanningssnobberi, som ända ifrån Plato och Aristoteles ner till Hegel och Schopenhauer på ett så föga tilltalande sätt utmärkt yrkesfilosoferna. Som mycket karakteristiskt i detta hänseende vill jag endast påminna om de bekanta inledningsorden till Protagoras bok om gudarne: „Om gudarne vet jag intet att säga . . .“ I viss mån kan man alltså, som prof. Rein mycket riktigt anmärker (F. T. t. L. h. 4. s. 280) betrakta sofisterna som Nietzsches föregångare, utom det att sofisterna, med en dialektisk skicklighet, som fullt går upp mot en Platos och en Aristoteles', äfven bevisade sina påståenden, hvilket Nietzsche endast sällan gör. Att det „obarmhertiga sätt på hvilket Plato blottade sofisternas inre tomhet“ (F. T. t. L. h. 4. s. 280) innebar en stor orättvisa emot dem har af den nyare tidens forskningar, både filosofiska och filologiska, nogsamt ådagalagts; i Tyskland främst genom den Hegelska skolan, i England genom Lewis och Grote. För resten visste Nietzsche, som ju var en utmärkt kännare af den grekiska, speciellt den försokratiska filosofin, mycket väl, att sofisterna voro hans föregångare, fastän herr Landauer i *Ateneum* tyckes sväfvä i okunnighet därom.¹

Hvad Kant återigen beträffar så ansluter han sig direkt till raden af de engelska skeptikerna i 17- och 18 seklet, af hvilka i synnerhet Hume starkt inverkat på honom. Det var ju Hume, som enligt Kants egna bekännelser afbröt hans dogmatiska slummer och gaf hans undersökningar inom den spekulativa filosofins område en helt ny riktning. Ja, strängt taget, kan man kanske betrakta Kant som den störste och konsekventaste individualisten bland filosoferna, han, som vetenskapligt bevisat, att våra begrepp icke rätta sig efter föremålen, utan föremålen efter våra begrepp. Att han drog en gräns för den godtyckliga metafysiska spekulationen, an-

¹ Det är verkligen beklagligt, att en tidskrift, som ändå innehar en så pass framskjuten ställning inom vår tidsningspress som *Ateneum*, icke hade en bättre förmåga att tillgå än herr Landauer för att göra Nietzsche bekant för den stora publiken.

visade förnuftet dess rätta plats „der Vernunft, die mit Einsicht und Wissen grossthat, da wo Einsicht und Wissen aufhört“ — däri främst ligger Kants banbrytande betydelse d. v. s. det var han som vetenskapligt bevisade människans oförmåga att veta något om tingens objektiva beskaffenhet. Hans praktiska filosofi — moralfilosofin — med sina många, fullkomligt godtyckliga postulat på grund af nyttighetsskäl, är den förgängliga delen af det Kantska systemet, som kanske gjort mera skada än gagn. Att det just var denna del han själf lade mest vikt på, att det var den, som verkade så mäktigt på hans samtida — det är ju en annan sak. Ja, ännu är det tyvärr främst i sin egenskap af moralist — kan en så dålig psykolog som Kant vara god moralist? — han skattas vid universiteten, denna del af hans lära, som där mest betonas. Och det är just på grund af hans moralfilosofi Nietzsche med rätta kallar honom „uppfinnaren af filosofin med bakdörrar för återinsläppandet af allt som utkastats genom ingångsdörren“. I sin „Kritik der reinen Vernunft“ i synnerhet så som den framträdde i den första upplagan, före Fredrik den stores död, är Kant främst skeptiker. Den är afslutningen af den stora utvecklingsprocess, som begynte med Baco och Descartes och som gjorde slut på medeltidens dogmatism. Det är framför allt emot dogmatismen inom hvarje skola, på hvarje område af det mänskliga vetandet Kant riktar sitt angrepp. I denna mening är äfven han — trots sin moralfilosofi — skeptiker, ty motsatsen till dogmatism måste ju kallas skepticism.

II.

Men det finns likväl en period af Nietzsches författarskap, där hans skepsis förstummas. Det är den sista, som omfattar „Zur Genealogie der Moral“ „Götzendämmerung“ och „Antichrist“, och till hvilken „Jenseits von Gut und Böse“ bildar öfvergången från „Zarathustra“. Där motsäger han sig icke, där är han fullt konsekvent, där har han icke mer denna underbara förmåga att skärskåda en fråga från olika håll, och genom en spirituellt anmärkning ställa den i en ny, intressant belysning, som öppnar nya vidder — med ett ord, där upphör han att vara skeptiker. Men kunna dessa verk anses vara exakta och fullständiga uttryck för hans personlighet? Måste man icke just i deras förändrade karakter se bekräftelsen på att Nietzsche då redan upphört att vara fullt normal?

Man kan vid en noggrann granskning af Nietzsches

skrifter med tämligen stor säkerhet ange den tidpunkt, då hans fysiska lidande börjar inverka på klarheten af hans tankegång. De första spåren däraf märkas redan i senare delen af Zarathustra och i „Jenseits von Gut und Böse“, men fullt tydligt framträder det först i de ofvannämnda tre sista verken. Icke att han redan skulle varit h. o. h. abnorm, galen, men det visar sig något öfverretadt och förvridet i hans sätt att uppfatta och framställa, ja, något, som annars är främmande för Nietzsches hela skaplynne: det högljudda, larmande. Framförallt visar sig denna brist på själfbehärskning uti det sätt, på hvilket han liksom hypnotiseras af sina egna idéer och infall, så att han ser endast dem, och — i motsats till det han gör i sina tidigare skrifter — är oförmögen att se saken från en annan synpunkt. Ja, t. o. m. enskilda ord och uttryck utöfva på honom denna fullständigt förlamande inverkan, som t. ex. uttrycket: *Der Wille zur Macht*, som i sig själf nog är väl funnet, men hvilket han ofta nästan rent mekaniskt använder. Det är, som skulle den ordnande och kritiserande förmågan i hans hjärna icke mer mäktat behärska de intryck han emottager, och det som han hittills mest fruktat: att ägas af sina tankar, det inträder nu — han upphör att skratta åt sig själf. Han är i dessa sina sista verk det, som han tidigare med ett sådant förakt yttrat sig om, han är „unbedingt“, öfverfaller tingen med „ja“ och „nej“, och hans eget uttalande i Zarathustra rinner en därvid ovillkorligt i hågen: *„Ein zahnloser Mund hat nicht das Recht zu jeder Wahrheit.“* Att uti Nietzsches personlighet vid sidan af det skeptiska fanns ett lidelsefullt fanatiskt drag, som här i hans sista verk allena kommer till ordet, att dessa alltså ändå i viss mån — blott mycket ensidigt — kunna sägas återspegla hans personlighet, är ju visserligen äfven sant. Men den andliga abnormiteten ligger ju just däri, att en viss sida helt och hållet vinner öfvertaget öfver alla andra och på så sätt stör och upphäfver den andliga jämnvikten. Äfven i den yttre formen kan man spåra inflytandet af den tilltagande otillräkneligheten, uti plötsliga tankesprång, tunga, oviga satsbildningar och sökta, ofta smaklösa bilder. Han förlorar ibland h. o. h. tråden och man märker tydligt, huru han förgäfvets bemödar sig om att återfinna den. I synnerhet i förorden till de senare upplagorna af hans verk, i „*Götzendämmerung*“ och „*Antikrist*“ ser man med hemsk tydlighet detta vanvett smyga mellan raderna, växa, stegras . . . tills det uti hans sista bref till G. Brandes bryter ut i full låga. Han plagierar ibland sig själf, i enskilda bilder och uttryck, äfven det ett bevis på försvagad omdömesförmåga. Framför allt hade den normala Nietzsche aldrig

varit så smaklös i yttringarna af sin personliga fåfånga. Den berättigade själfkänslan uti hans tidigare verk har här förbytts till en högljudd, osmaklig själf förgudning, som verkar från-stötande.

Och ändå är det främst dessa sista verk, som — med några påklutade lappar från hans tidigare, som icke alltför mycket skrika emot — läggas till grund för hvarje kritisk granskning af Nietzsche; både hans beundrare och hans motståndare hänvisa helst till dem. Orsaken ligger mycket nära till hands. Här är han mest konsekvent, motsäger sig icke, de äro alltså lättare att fatta som *ett helt*, lättare att eftersäga, lättare att angripa. Enligt min uppfattning behöfva dessa verk — jag vill därmed naturligtvis icke fränkänna dem geniala, psykologist fina och slående sanna observationer, äkta Nietzscheska snilleblixtar — egentligen icke någon utförligare vederläggning, det lönar sig knappt. Man bevisar dem däri-genom en för stor heder och begår emot Nietzsche själf en för stor orättvisa. För resten kan man just på dessa sista verk använda det ord af Nietzsche, som äfven Lagerborg anför, att „denna tänkare icke behöfver någon vederläggare, härtill är han sig själf nog.“ Nietzsche själf har i sina tidigare verk mera än engång vederlagt sina senare. Det är till de tidigare verken man bör återgå för att finna den normale, den verkliga Nietzsche.

Att under alla de växlingar af öfvertygelser och ståndpunkter Nietzsche genomgått, dock alltid vissa grunddrag äro desamma, grunddrag, som härflyta ur hans personlighets djupaste rötter, säger sig själf. Det mest utmärkande är hans starka känsla för personligheten, den andligt förnåma, öfverlägsna individen. Man återfinner det ständigt, i förvriden, karrikatyrmessig form äfven i hans sista verk. Men hans hypoteser om uppkomsten af begreppen godt och ondt, om förhållandet mellan herretypen och slåttypen, om öfvermänniskans betydelse och hennes innehåll finnas i den form, i hvilken prof. Rein återger dem i sina tvenne artiklar, endast i verken från hans sista period, hvilket för resten prof. Rein äfven själf medger. (F. T. t. L. h. 5. s. 385). Den herremoral, han där förkunnat är icke densamma som Zarathustra lär, fastän de ju ha vissa drag gemensamma och vid ett ytligt betraktande kanske kunna förblandas. „Äfven sådana passioner som hat, afund, vinstbegär, härsklystnad, böra icke försvinna från mänskligheten“, säger prof. Rein. Jag tror icke, han här direkt anför Nietzsches egna ord — åtminstone äro de anförda utan citationstecken — ty afund har nog Nietzsche aldrig räknat till „herreegenskaperna“. Hat kan under vissa för-

hållanden vara det, ehuru han själf genomgående räknar det till slafegenskaperna: „das Ressentiment“, — men afunden aldrig. En herre afundas aldrig, det är slafgöra. För att ställa den normala Nietzsches uppfattning af herremoralen i motsats till slafmoralen i ett annat ljus vill jag endast citera ett annat uttalande af honom, där han säger, att genom kristendomens seger, d. v. s. judendomens seger öfver det romerska imperiet, själens ghettovärld kom upp till ytan „das Gegentheil von allem, was frei und gütig, offenherzig und rechtschaffen ist“. Här identifierar han alltså uttryckligt öppenhet och frihet, godhet och rättskaffenhet med herremoral. Och hvad hans uppfattning om den kristna moralens värde i förhållande till den antikas vidkommer, så har Nietzsche i hufvudsak obestriddt rätt, då han benämner den en slafmoral. Jag vill citera tvenne uttalanden ur „J. v. G. und B.“ för att närmare belysa hans ståndpunkt: „Es ist der orientalische Sklave, der auf diese Weise an Rom und seiner vornehmen und frivolen Toleranz Rache nahm . . . Immer war es nicht der Glaube, sondern die Freiheit vom Glauben, was die Sklaven gegen ihre Herren empört hat. Die „Aufklärung“ empört. Der Sklave will Unbedingtes, er versteht nur das Tyrannische, auch in der Moral.“ (s. 73) och s. 161: „Ihre Propheten haben „reich“ „gottlos“ „böse“ „gewaltthätig“ „sinnlich“ in Eins geschmolzen und zum ersten Mal das Wort „Welt“ zum Schandwort gemünzt.“ Allt detta är obestriddt både psykologiskt och historiskt fullkomligt sant och vittnar om en skarp psykologisk blick hos Nietzsche, som här t. o. m. ersätter den hos honom, som hos de flesta moralister, bristfälliga historiska uppfattningen (Moralisten älskar det absoluta, historikern det relativa; psykologen är kanske en sammansmältning af båda?) Orsaken, hvarför utförandet af denna i sig själf riktiga idé utföll så bristfälligt i „G. d. M.“ har jag redan påpekat, den ligger i hans sjukdom. Dessutom ligger Nietzsches styrka icke i utförandet, hans framställningssätt är därtill alltför starkt subjektivt. För resten ha redan före Nietzsche andra forskare, emot hvilkas vetenskapliga kompetens och grundlighet ingenting kan anmärkas, uppfattat den antika moralens förhållande till den kristna ifrån samma synpunkt, fastän ingen så skarpt och hänsynslöst — om man så vill, ensidigt — formulerat det som Nietzsche¹.

Äfven Nietzsches öfvermänniska missuppfattas. Man föreställer sig henne alltid i den brutala och hänsynslösa form,

¹ Jämför: *Lange Geschichte des Materialismus* I, s. 148. *Hartpole Lecky: Sittengeschichte* II, s. 52 u. f. Uebersetzung.

i hvilken hon framträder i „Genealogie der Moral,“ kanske på grund af bristande grundlig kännedom af Nietzsches tidigare skrifter; hans sista verk äro ju de bäst kända, därför är Nietzsche själf så litet känd. I „Zarathustra“ framställer han en helt annan typ af öfvermänniskan. Det är den människa, som på grund af sin personlighets kraft och rikedom, helhet och mångsidighet, är född till härskare öfver andra, är född att bestämmande ingripa i andras lif, och som förbereder sig på sin uppgift genom att lida. I lidandets skola böra sådana människor lära sig att lyda och vara stilla, lära sig välsigna allt som lifvet medför, sorg och glädje, emedan allt tjänar till deras bästa. Nietzsche, som själf var så förmögen af lidande, hade lidit så mycket, både kroppsligt och andligt, visste, hvad lidandet har för ett värde för personlighetens fördjupning och utveckling. „Die Krankheit beschenkte mich mit der Nöthigung zum Stilliegen, zum Müssiggang, zum Warten und Geduldig sein. Aber das heisst ja Denken . . .“ skrifver han hösten 1888. Naturligtvis innebär icke Nietzsches uppfattning om lidandets hälsosamma inflytande det, att den ena människan utan nödvändighet tillfogar den andra ett lidande — det är att afsiktligt förvränga hans ord. Tvärtom höra mildhet och glädje till de mest framträdande dragen i Zarathustras personlighet. „Seit es Menschen giebt, hat der Mensch sich zu wenig gefreut . . . Und lernen wir besser uns freuen, so verlernen wir am besten, andern wehe zu thun und Wehes auszudenken.“ (s. 124) I kapitlet „Von den Taranteln“ utbrister han: „Dass der Mensch erlöst werde von der Rache, das ist mir die Brücke zur höchsten Hoffnung“, och i ett bland de vackraste kapitlen i Zarathustra „Vom Wege des Schaffenden“ heter det: „Ungerechtigkeit und Schmutz werfen sie nach Dir, aber, mein Bruder, wenn Du ein Stern sein willst, musst Du ihnen deshalb nicht weniger leuchten.“ Att denna Nietzsches öfvermänniska, som under hela hans författarskap ständigt försväfvade honom, långt innan han, tyvärr, fann ordet — ty det är främst *ordet* öfvermänniska, som anställt så mycken förargelse och varit anledning till så många missförstånd — icke får tillåta sig tygellösheter utaf något slag, att han icke för ett lätt och bekvämt lif, det framgår ur allt hvad Nietzsche skrifvit, därför borgan hans eget personliga lif. Redan när han i Basel 1872 höll sina föredrag „Von der Zukunft unserer Bildungsanstalten“ betecknade han främst själfukt, lydnad, disciplin som den enda skola som kan uppfostra stora pesonligheter. Det är slapphet, medlidande med sig själf, han förbrår tiden, detta, som han bredvid „der unanständigen Jagd nach Geld nnd nach groben materiellen Genüssen“ anser som

tidens farligaste lyte. Och allt detta fordrar han icke på grund af något slags påbud från någon utomstående makt, utan för personlighetens egen skull. Liksom Epikuros härleder han alla dygder: mildhet, rättvisa, kärlek, humanitet, ja, t. o. m. uppföring ur självviskhetens princip. „Ich bin das was sich immer selbst überwinden muss,“ säger Zarathustra. För sin egen skull skall man vara det man är, icke på grund af någon annans befallning eller önskan. Det är egentligen hufvudinnehållet af herremoralen i motsats till slafmoralen. För att ännu ytterligare klargöra hvad Nietzsche menar med herremoral vill jag äfven hänvisa finska läsare till slutstroforna i „Döbeln vid Jutas.“

Ännu några ord angående Nietzsches så starkt förkättrade uttryck, att han är en „omvärderare af gamla värden.“ Han har därmed i sak icke kommit fram med något nytt. Hvarje människas lif är ju — eller borde vara — en oafbruten omvärdering af gamla, henne gifna värden, hvarje dag medför nya erfarenheter, nya intryck, som ge en ny blick på tingen, ställa dem i en ny belysning, öppna nya vidder — just i denna oafbrutna omvärdering ligger ju personlighetens utveckling som ett organiskt helt, och där denna icke finnes, där är personligheten död eller ligger i dvala. Men denna, af mig för mig funna värdering behöfver ju icke vara gällande för andra, ja, kan det icke ens, på grund af att hvar och en har sig samma uppgift förelagd och bör lösa den i enlighet med sin individualitet. Det är ifrån denna synpunkt man bör uppfatta Zarathustras ord: „Min lära är icke en lära för alla, blott för de mina,“ d. v. s. blott för dem, som äro af mitt slag, som betrakta lifvet från samma synpunkt som jag. I alla Nietzsches skrifter kan man finna uttalanden, som gå i denna riktning. Kan det öfverhufvud finnas djupare, d. v. s. personliga sanningar, som äro för *alla*? Är det icke en motsägelse i sig själf? Och har icke just detta sen urtiden varit religionernas och äfven de flesta filosofiska systems fel, att de ha trott sig komma med sanningen för *alla*, d. v. s. vara objektivt sanna? På grund af att man aldrig kan skilja det föreställande subjektet från föreställningen är det ju så ytterst svårt att med säkerhet bestämma hvad som icke blott *synes* utan äfven *är* objektivt sant. „Människan är tingens mått,“ detta från orthodoxt filosofiskt håll så starkt förkättrade uttryck af Protagoras kunna inga sofismer, inga dialektiska spetsfunderigheter kullstöta — och därutöver kan människan aldrig nå.

Jag har icke klädt min uppsats i form af en direkt gensaga mot prof. Rein; denna gensaga har i junihäftet af F. T.

redan afgifvits af herr Lagerborg. Jag har endast velat påpeka några synpunkter, hvilka enligt min uppfattning icke böra åsidosättas vid den uttömmande granskning af Nietzsche och hans verk världen ännu väntar på. Många af de ytterst intressanta spörsmål, som ovillkorligt framställa sig vid läsningen af prof. Reins artiklar har bristande utrymme förbjudit mig att närmare granska, som t. ex. samvetsbegreppets uppkomst, utveckling och betydelse, den kristna moralens sammanhang med den kristna tron, nyttan eller möjligheten att göra det metafysiska problemet till föremål för en vetenskaplig granskning (kan vetenskaplighet komma i fråga där vetandet upphör?) och många andra. Men äfven deras behandling skulle bidra till att ytterligare belysa Nietzsches betydelse som moralist och psykolog.

Gerda v. Mickvitz.

